

ВІДГУК

***офіційного опонента на дисертаційну роботу
ГАЛЬЧИНСЬКОЇ ЮЛІЇ МИКОЛАЇВНИ
«РОЗВИТОК БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ
НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ»,***

***поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління
національним господарством»***

Актуальність теми дисертаційної роботи

Сучасна енергетична криза потребує розробки стратегічних орієнтирів і впровадження невідкладних заходів задля вирішення соціально-економічної проблеми енергетичної безпеки, що може бути вирішено тільки за рахунок раціонального використання всіх існуючих на Землі і у навколишньому просторі джерел палива та енергії або пошук альтернативних джерел. Потенційні запаси енергетичних ресурсів у світі здатні забезпечити безперервно зростаючі енергетичні потреби людства на тривалу перспективу. Однак оцінка їх обсягу дозволяє зробити висновок, що альтернативні джерела енергії за своїми запасами набагато перевищують традиційні. Інтенсивний розвиток господарської діяльності та використання невідновлюваних природних ресурсів на сьогодні викликають занепокоєння через небезпеку порушення екологічної рівноваги у навколишньому середовищі внаслідок спалювання величезної кількості органічного палива і викидів різних шкідливих речовин.

Наявні запаси енергоресурсів необхідно раціонально використовувати, забезпечуючи витрачання їх з максимальною економічною ефективністю. Важливе соціально-економічне значення в аграрній сфері має також органічна речовина, що генерується рослинами у процесі фотосинтезу як біомаса. Первинним джерелом біомаси є дерева, сільськогосподарські культури, водорості. Після збору та переробки біомаси у товарні продукти утворюються відходи. Виробництво і переробка біомаси для отримання енергії має такі переваги: здатність до акумулювання енергії для використання її в будь-який час, відносно невисока вартість, екологічна

безпека. У загальному обсязі біомаси значне місце займають побічні продукти рослинництва і відходи тваринництва. Біопаливо та біоенергетика на основі біомаси повинні посісти значну частину у обігу на енергетичному ринку, такому розвитку подій сприятиме активне застосування маркетингу на усіх рівнях. Тому вивчення маркетингових засобів і механізмів, їх змісту, значення у розвитку біоенергетичного ринку представляє науковий інтерес, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Теоретичні та практичні дослідження у царині біоенергетики, а також напрями підвищення ефективності діяльності підприємств за рахунок переробки відходів, неодноразово висвітлювали у своїй праці вітчизняні економісти. Проте необхідно зазначити, що лише незначна їх частина присвячувала свої дослідження власне визначенню ролі ринку у формуванні відповідних ланцюгів вартості, а з позицій оцінювання ролі маркетингу у підвищенні ефективності розвитку ринку і виробничо-торговельних ланцюгів біопалива це питання у вітчизняній науковій літературі практично не висвітлювалось. Саме це й визначає актуальність теми дисертаційної роботи Гальчинської Ю.М., яка спрямована на поглиблення теоретичних і науково-методологічних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку біоенергетичного ринку на засадах маркетингу.

Також слід зазначити, що дисертаційна робота відповідає науковому напрямку кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Національного університету біоресурсів і природокористування України і виконана у межах держбюджетної теми: «Удосконалення методичного інструментарію маркетингової діяльності підприємств АПК» (номер державної реєстрації 0113U007632), у рамках якої автором розроблено рекомендації щодо впровадження маркетингових стратегій, комплексів маркетингу для різних цільових ринків, застосування яких дасть можливість стимулювати попит на біопаливо, шляхом збільшення обсягів виробництва, продажу та заміщення частини традиційних джерел енергії.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність, новизна та практична значимість

Сформульовані у дисертації наукові положення та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими та достовірними. Автор чітко сформував мету наукового дослідження та визначив його завдання.

Структура свідчить про послідовність та завершеність дисертаційної роботи. Зміст розділів характеризує прагнення автора послідовно, від загального до часткового, дослідити предмет наукових пошуків та вирішити досліджувану проблему. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження доповідались здобувачем та отримали позитивну оцінку на 20 науково-практичних конференціях. Крім того, у дисертації надано значний перелік використаних джерел, що свідчить про високий рівень ознайомлення автора з проблемою, яка досліджувалась. Структурна побудова роботи характеризується логічним і послідовним аналізом теоретико-методологічних засад та прикладних проблем, пов'язаних із визначенням місця і ролі маркетингу у розвитку біоенергетичного ринку України.

У *першому розділі «Теоретичні засади розвитку біоенергетичного ринку»* узагальнено класичні й сучасні теорії розвитку ринків, розглянуто сутність ринку, його функції та структуру в контексті розвитку сучасних концепцій маркетингу, обґрунтовано передумови й особливості розвитку біоенергетики та біоенергетичного ринку в Україні, розкрито концептуальні засади розвитку біоенергетичного ринку на основі маркетингового забезпечення.

Слід зазначити авторський підхід, який знайшов прояв у гносеологічному аналізі та уточненні категорії «ринок» (с. 41-42), що дало змогу дати надалі розгорнуте визначення поняття «біоенергетичний ринок».

Автором проведено етапізацію розвитку концепцій маркетингу у зв'язку із змінами характеристик ринкових відносин, в основу якої покладено особливості його еволюціонування (ринок продавця і покупця) та превалюючі погляди на пріоритети та інструменти комплексу маркетингу, а саме, сформовані такі етапи розвитку маркетингу: 1) традиційні концепції; 2) маркетинг лояльності; 3) маркетинг відносин; 4) холістичний маркетинг; 5) екологічний маркетинг; 6) маркетинг просторово-часової взаємодії та ін. (с. 50-52).

Обґрунтовано зміст, ключові аспекти та структуру маркетингового забезпечення розвитку ринку, його принципи та функції (с. 58-61).

У *першому розділі* розкрито також теоретичні основи розвитку біоенергетики та біоенергетичного ринку, що базуються на

фундаментальних працях С. Подолинського, В. Вернадського, М. Руденка (с. 61-62, с. 87-90), уточнено термін «біомаса» та джерела її походження (с. 66-68). У роботі запропоновано класифікаційні ознаки біоенергетичних ресурсів, які ґрунтуються на тому, що початковим етапом утворення біоенергетики (біомаси та похідних від неї) є біологічні процеси перетворення сонячної енергії в органічні речовини під дією фотосинтезу. Таким чином, крім загальноприйнятих, до біоенергетичних ресурсів належать, насамперед, продовольчі ресурси та викопні види палива (нафта, природний газ, вугілля) (с. 92).

У другому розділі «Методологічні засади дослідження й розвитку біоенергетичного ринку» опрацьовано методологію та методику дослідження процесів розвитку біоенергетичного ринку, удосконалено науково-методичні підходи до оцінювання розвитку біоенергетичного ринку, визначено показники його розвитку та критерії оцінювання.

Характеризуючи методологію ринкових досліджень, автор доводить, що найбільш суттєвими недоліками сучасної парадигми розвитку механізмів ринкових відносин в Україні є недостатній внесок у світову економіку, вимушений, а іноді й запізнений характер реакція вітчизняної системи державного управління на глобалізаційні впливи, недостатньо розвинена технологічна база у більшості сфер і галузей економіки, недостатньо інноваційний характер тощо (с. 119-121).

Автором доведено, що одним із важливих елементів методології дослідження ринку є підходи холістичного маркетингу, у межах якого досягається рівнозначність використання основних концепцій маркетингу в управлінні галуззю, впливу на ринок, проникнення маркетингових інструментів у всі сфери діяльності (с. 127-128). У роботі також визначено основні методи та етапи дослідження біоенергетичного ринку (с. 129-137).

На основі застосування системно-синергетичного підходу Гальчинською Ю.М. обґрунтовано, що дослідження проблематики розвитку ринкових процесів у біоенергетиці покликано вирішити наступні завдання: 1) узагальнення складових синергетичної концепції та виявлення особливостей розвитку ринкових процесів на основі системного підходу; 2) оцінювання наявного потенціалу розвитку біоенергетичного ринку; 3) ідентифікація та врахування потреб учасників ринку на засадах маркетингу;

4) уточнення маркетингових дій та складових інноваційно-інвестиційного процесу як джерел синергетичних ефектів (с. 147).

Досить логічним у структурі проведеного дослідження і аналітичним за змістом є **третій розділ «Стан енергетичного забезпечення економіки України та оцінка можливостей розвитку біоенергетичного ринку»**, в якому дисертантом досліджено стан забезпечення економіки паливно-енергетичними ресурсами, в т.ч. біоресурсами, виявлено тенденції у виробництві і споживанні біопалива, проведено оцінювання біоенергетичного потенціалу, визначено можливості його розвитку за допомогою маркетингового інструментарію. Заслуговує уваги, запропонована автором методика розрахунку біоенергетичного потенціалу біомаси (с. 245). Для оцінки економічного енергетичного потенціалу в ринковому обігу було застосовано критерії зібраних площ та урожайності побічної продукції зернових і олійних культур, що є біосировиною для виробництва теплової енергії, а також потужності обладнання, які забезпечують ефективність виробництва пелетів та брикетів із них.

Четвертий розділ дисертації **«Стратегічні напрями розвитку біоенергетичного ринку України»** присвячено розробці стратегічних орієнтирів, уточненню ознак сегментування та характеристик цільових сегментів (с. 283-285), розробленню відповідних комплексів маркетингу та системи маркетингових заходів щодо активізації попиту на біопаливо (с. 303-304).

Здобувачем виявлено проблеми організації збуту на біоенергетичному ринку та доведено, що механізмом організації продажу на внутрішньому ринку біопалива повинна стати єдина електронна платформа (с. 313-316).

Обґрунтовано формування доданої вартості в різних технологічних ланцюгах та встановлено, що найбільший розмір накопичувальної доданої вартості на 1 га, що створюється при переробці основної продукції (зерно, силос) на продукцію тваринництва, а побічної продукції (стебла, гній тварин) через біогаз у електричну та теплову енергію (с. 328-329).

Вагомим внеском автора у вирішення завдань дослідження є запропоновані шляхи удосконалення ланцюгів збуту продукції на біоенергетичному ринку, уточнення чинників та механізмів формування цін на біопаливо (с. 328-331, с. 342-343).

У п'ятому розділі «Забезпечення розвитку біоенергетичного ринку на основі використання економіко-математичного моделювання» вагомим здобутком автора є науково обґрунтована пропозиція щодо розробки кластерної моделі розвитку біоенергетичного ринку в Україні, що є дієвим інструментом реалізації масштабних біоенергетичних проєктів підприємств в умовах сучасної інтенсивної конкуренції (с. 356-358). З використанням адаптивного моделювання Гальчинською Ю.М. проведено прогнозування розвитку біоенергетичного ринку на основі обчислення потенціалу біомаси за її видами та областями за адаптивним методом. Проведені розрахунки засвідчили значні перспективи збільшення пропозиції на ринку біопалива завдяки можливості зростання енергетичного потенціалу майже всіх видів біомаси за пропонованими сценаріями розвитку (с. 367-377). Автором на основі проведених досліджень правових аспектів функціонування біоенергетики розроблено пропозиції щодо удосконалення механізму державного регулювання біоенергетичного ринку (с. 389-390).

Практична орієнтованість дисертації забезпечується апробацією теоретико-методологічних положень та доведенням їх до рівня конкретних рекомендацій та прикладних розробок, які можуть використовуватися у діяльності органів державної влади, галузевих асоціацій та окремих господарюючих суб'єктів при формуванні стратегічних напрямів та механізмів подальшого розвитку біоенергетичного ринку.

Новизна наукового дослідження, висновків і рекомендацій

Наукова новизна дисертаційної роботи Гальчинської Юлії Миколаївни полягає у розробленні теоретико-методологічних положень та науково-практичних рекомендацій стосовно розвитку біоенергетичного ринку на засадах маркетингу.

До вагомих наукових результатів можна віднести:

на теоретичному рівні:

– *обґрунтовано* класифікаційні ознаки енергетичних ресурсів, які ідентифікують біоенергетичні ресурси шляхом наявності біологічних перетворень сонячної енергії та утворення органічної речовини за допомогою процесів фотосинтезу незалежно від напрямку їх використання та часового лагу між первинним накопиченням сонячної енергії та використанням людиною енергетичних ресурсів (с. 92);

– *уточнено* трактування поняття «біоенергетичний ринок» як системи обміну та розподілу біомаси, продовольства, біопалива та біоенергії, що функціонує за законами товарного виробництва, з урахуванням економічних, екологічних, правових і фінансових відносин учасників ринку у процесі купівлі біосировини та кінцевих продуктів її переробки, виробництва, постачання і реалізації споживачам продовольчих ресурсів, біопалива, теплової та електричної енергії (с. 70-72);

– *дістала подальшого розвитку* структурно-логічна інтерпретація маркетингового забезпечення розвитку біоенергетичного ринку, що передбачає визначення даного поняття як процесу, включає набір маркетингових методів та інструментів, що застосовуються для розроблення й реалізації стратегічних і тактичних маркетингових рішень на мікро-, мезо- й макрорівні, та, на відміну від існуючих, містить елементи, важелі і процедури в межах аналітично-стратегічного, тактичного, контрольного блоків (с. 96-97);

на методологічному й методичному рівнях:

– *запропоновано* методичний інструментарій побудови алгоритму визначення економічної доцільності різних варіантів переробки біоенергетичної сировини, який враховує формування економічних передумов для виробників сировинних ресурсів через дотримання еквівалентності у рівнях економічної ефективності використання виробничих ресурсів за усіма пропонованими напрямками переробки біосировини залежно від ринкової ситуації в конкретний період часу (с. 291-292);

– *удосконалено* науково-методичний підхід щодо оцінювання комплексного біоенергетичного потенціалу відходів та енергетичних культур у ринковому обігу який передбачає встановлення обмежувальних критеріїв за мінімально допустимими площами та поголів'ям сільськогосподарських тварин для ефективного забезпечення існуючих потужностей для переробки біосировини та визначення концентрації біоенергетичних ресурсів у регіонах України (с. 245);

на прикладному рівні:

– *розроблено* комплексний підхід щодо розвитку біоенергетичного ринку України, який базується на врахуванні економічних та організаційних

причин стримування процесів використання біомаси для виробництва енергії на макро- і мікрорівні, та передбачає узгодження економічних інтересів у технологічному ланцюгу між виробниками біосировини та енергетичних ресурсів з урахуванням варіантності використання біомаси на основі визначення розміру накопичувальної доданої вартості на одиницю основного виробничого ресурсу (с. 327-330);

– *розроблено* організаційно-функціональний механізм створення та функціонування біоенергетичних кластерів, який базується на оцінюванні й моделюванні біоенергетичних потенціалів окремих областей і передбачає формування управлінських структур, що відповідатимуть ринковим умовам і сучасним маркетинговим концепціям (с. 356-360);

– *удосконалено* науково-методичний підхід до прогнозування розвитку біоенергетичного ринку, який відрізняється від існуючих базуванням на адаптивній моделі розвитку біоенергетичних потенціалів, у якій на кожному наступному кроці проводиться корегування параметрів моделі у часі, їх адаптація до нових, змінюваних умов розвитку (с. 364-367);

– *сформовано* маркетинговий підхід до активізації попиту на біопаливо і впливу на цільового споживача за допомогою сучасних засобів інтернет-маркетингу, соціальної реклами, стимулювання збуту, пропаганди та персонального продажу, що характеризується етапністю просування біопалива до покупців, використовується як інструмент активізації діяльності суб'єктів ринку і дає змогу збільшити обсяги реалізації усіх видів біопалива кінцевим споживачам (с. 303-305);

– *дістав подальшого розвитку* науковий підхід до формування пропозиції на біоенергетичному ринку шляхом уточнення критеріїв сегментації, виокремлення цільових сегментів внутрішнього і зовнішніх ринків, застосування маркетингових стратегій розвитку ринку та розроблення деталізованих комплексів маркетингу, посилення конкурентних позицій, розширення існуючих ринків збуту і пошуку нових; (с. 283-288).

– *обґрунтовано* науково-практичні підходи щодо удосконалення державного регулювання біоенергетичного ринку, які дадуть змогу уточнити складові механізму державного регулювання даного ринку з позиції суб'єкта та об'єктів регулювання, а також способів регулювання, до

яких віднесено прийняття законів, нормативних актів, стандартів, державних програм розвитку галузі, тарифне регулювання (с. 396, 401)

Про завершений характер дослідження та достатній рівень наукової новизни свідчить і обґрунтованість та виваженість висновків і рекомендацій автора. Отже, зміст дисертаційної роботи засвідчує, що окреслена мета досягнута, поставлені завдання вирішені, висновки достатньо аргументовані. Здобувачем виконано теоретично і практично цінну роботу.

Повнота викладення основних положень дисертації в опублікованих роботах

Матеріали дисертаційної роботи належним чином оприлюднені. Основні положення дисертаційної роботи знайшли відображення у 45 наукових працях, з яких одноосібна монографія, 4 колективних монографії, 23 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 4 статті у наукових виданнях іншої держави, стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних, 12 тез наукових доповідей. Ознайомлення з публікаціями здобувача дозволяє зробити висновок про те, що в них повною мірою відображено результати дисертаційної роботи.

Анотеза повністю відображає основні положення, висновки і рекомендації дослідження і є ідентичним з результатами дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та критичні зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Оцінюючи виконану Гальчинською Ю.М. дисертаційну роботу в цілому позитивно, необхідно відзначити окремі дискусійні положення і зауваження.

1. У першому розділі роботи (пп. 1.1) автор при дослідженні особливостей ринку енергії в Україні робить висновок про його монополізацію, існування суттєвих диспропорцій, низький рівень конкурентних відносин (їх недосконалість), що негативно впливає не лише на вартість паливно-енергетичних ресурсів, але й на якість послуг (с. 46). При цьому є не зовсім зрозумілим, чи зазначені характеристики стосуються також біоенергетичного ринку як складової ринку енергії в Україні.

2. У розділі 1 автором проведено ґрунтовний аналіз традиційних та альтернативних концепцій маркетингу (табл.1.1, с. 50-52), серед них значний інтерес представляють концепція реабілітаційної економіки та просторово-часової взаємодії. Проте у подальших розділах роботи зазначені концепції автором не використовуються. Вважаємо, що доцільно було більш активно використати в роботі концепцію реабілітаційної економіки, оскільки вона орієнтує на задоволення потреб не тільки ринкових контрагентів а й потреб усього людства.

3. У розділі 2, пп. 2.1, 2.2 автором ідентифіковано та охарактеризовано методологію дослідження біоенергетичного ринку (с. 121-122), зазначено основні методи дослідження (с. 124-125). Вважаємо, що автору варто було б більш чітко виділити методи, які стосуються конкретних параметрів розвитку саме біоенергетичного ринку.

4. У третьому розділі роботи, для оцінювання стану розвитку біоенергетичного ринку (пп. 2.3) автором проаналізована інформація щодо обсягів виробництва біопалива та відходів, динаміки енергоспоживання на основі відновлюваних джерел енергії, використання енергетичного потенціалу біомаси України у 2017 році, проте для характеристики стану ринку слід було б застосувати показники попиту і пропозиції, динаміки ринкових цін, розрахувати еластичність попиту тощо. Вважаємо, що використання цих показників значно посилює змістовне наповнення параграфа 3.3.

5. У четвертому розділі роботи (пп. 4.1) при визначенні стратегічних напрямів розвитку автором запропоновано цікавий підхід щодо визначення характеристик цільових сегментів споживачів біопалива, а також сформовані відповідні комплекси маркетингу, розроблена система заходів щодо активізації попиту на біопаливо (пп.4.2), проте ці заходи не знайшли належного економічного обґрунтування.

Вказані недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження, не знижують його практичної та теоретичної цінності.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Гальчинської Юлії Миколаївни виконана на належному науково-теоретичному рівні, має практичне значення. Текст

викладено логічно, послідовно і грамотно, висновки і пропозиції є достатньо аргументованими. Отримані результати є обґрунтованими і впровадженими в діяльність органів державної влади і галузевих асоціацій. Тема і зміст дисертації та автореферату відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством і профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01. Автореферат оформлений згідно вимог МОН України і не містить інформації, яка не розглянута у роботі.

Все це дає можливість зробити висновок про те, що дисертаційна робота Гальчинської Юлії Миколаївни на тему: «Розвиток біоенергетичного ринку України на засадах маркетингу», подана на здобуття наукового ступеня доктора наук, є завершеною, самостійно виконаною роботою, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (п.п. 9, 10, 12, 13, 14), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
ректор Подільського державного
аграрно-технічного університету

Іванишин В.В.

Підпис доктора економічних наук,
професора В.В. Іванишин
засвідчую:

кандидат сільськогосподарських наук,
учений секретар Подільського державного
аграрно-технічного університету

Кобернюк О.Т.

12.10.2019 р.